

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาโดยนำเสนอ ดังนี้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา
2. นโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามลำดับ ดังนี้

ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถูกตีความหมายต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อ และความยึดมั่น (Value judgement) ของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร อีกทั้งขึ้นอยู่กับกาลเวลาและพื้นที่ (Time and space) และยุคสมัย ดังที่ ยงยุทธ พนาสนธิ (2546 : 21) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนจากแนวทางในการพัฒนาประเทศที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เน้นความเสมอภาคและความสามารถในการพึ่งตนเอง การพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไว้ว่า เป็นการทำให้ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจความสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดและดำเนินการสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของเขา ในกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนี้จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเองตัดสินใจใช้ทรัพยากร ส่วน WHO/UNICEF (อ้างถึง พาลาภ สิงหเสนีและคณะ, 2545 : 7) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน จะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชน

สามารถเข้าร่วมในการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจแก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสหประชาชาติ (United Nations, 1978 : 4) ที่ให้ความหมายไว้ว่าเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการตัดสินใจและการกระทำในกระบวนการตัดสินใจนั้นเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากร ส่วนการกระทำเป็นการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการนั้น

ในขณะที่ เออร์วิน (Erwin, 1976 : 138) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นการแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2542 : 138) ที่ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีการบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ (2545 : 133) ได้ให้ความหมายไว้ว่าหมายถึงการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร และ พาลาก สิงห์เสนี และคณะ (2545 : 8) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่าหมายถึงการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม เช่นเดียวกับ ทวี ขมขำ (อ้างถึง เอกราช ฉัตรใจคำ, 2542 : 9) ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพกำลังคน พร้อมทั้งทำให้นักวางแผนพัฒนาได้รับรู้ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นจากประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยตรงซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชน

สำหรับการมีส่วนร่วมในความหมายทางการจัดการศึกษานั้น ชีระ รุญเจริญ (2521 : 82) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นการบริหาร โดยคณะบุคคล เป็นรูปแบบการบริหารการศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคคลหลายฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโดยการกำหนดนโยบาย วิจัยวิจัย ตัดสินใจ และวางแผนทางที่สำคัญให้ฝ่ายปฏิบัติได้นำไปดำเนินการ มากกว่าให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ชี้ขาดแต่เพียงฝ่ายเดียว เช่นเดียวกับ วีรวัฒน์ ไชยคำมิ่ง (2534 : 39) กล่าวว่าหมายถึงการให้ประชาชนโดยปัจเจกชนและกลุ่มบุคคลให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และตัดสินใจในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย นโยบาย และแผนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนอย่างเป็นทางการ ในขณะที่ กาญจนา แก้วเทพ (อ้างถึง เกลิม นิลแก้ว, 2542 : 10) กล่าวว่าจะต้องเกิดมาจากความต้องการของ

ประชาชนเป็นอันดับแรก และประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของการดำเนินงาน และการประเมินผลโดยตลอดทั้งกระบวนการ และ ชงยุทธ พนาสนธิ์ (2546 : 21) กล่าวว่า การที่ประชาชนมีส่วนเข้าไปกำหนดการจัดการศึกษา โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการศึกษา และการมีสิทธิรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาทั้งทางตรง และทางอ้อม

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวมาอาจจะสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาได้ว่าหมายถึงการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ การรับรู้ สามารถตัดสินใจการแสดงออกซึ่งความต้องการของตนเองและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นด้วยความสมัครใจ

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของผู้บริหารและองค์กร ซึ่ง ธรรมรส โชติคุณุชร (อ้างถึง เกลิม นิลแก้ว, 2542 : 7) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการตอบสนองความต้องการ ความสมหวัง ความเชื่อถือของตนเอง อันเป็นความต้องการสูงสุดของมนุษย์ ประโยชน์ของการบริหารโดยการมีส่วนร่วมมีหลายประการ คือ

1. เมื่อผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการทำงานหรือโครงการ เขาจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงแทนที่จะต่อต้านการเปลี่ยนแปลง
2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความราบรื่นมากขึ้นความไม่พอใจ การร้องทุกข์จะน้อยลง
3. ความผูกพันของบุคคลกับองค์กรจะมากขึ้น
4. บุคลากรจะไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้นเพราะรู้แรงจูงใจและความต้องการของฝ่ายบริหาร การบริหารผู้ใต้บังคับบัญชามีความง่ายขึ้นเพราะผู้ใต้บังคับบัญชามีความเปลี่ยนแปลง
5. การตัดสินใจทางการบริหารมีคุณภาพดีขึ้น
6. การติดต่อสื่อสารระหว่างองค์การระดับสูงกับระดับล่างดีขึ้น ก่อให้เกิดการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ

ทำนองเดียวกันกับ สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2545 : 9 - 10) ซึ่งกล่าวว่า การเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงาน หรือผู้เกี่ยวข้องมีส่วนในการทำงาน จะทำให้เกิดความรู้สึกเกี่ยวข้องผูกพันกับงานหรือองค์กร ความผูกพันเกี่ยวข้องที่ว่านี้หากมีการตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันแล้ว จะยังผลให้เกิดข้อผูกมัด หรือสิ่งที่ตกลงใจร่วมกัน และจะก่อให้เกิดประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยสรุป คือ

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิด อภิปราย แลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดความคิดที่หลากหลายส่งผลให้การปฏิบัติเป็นไปได้มากกว่าการคิดเพียงคนเดียว

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารมีผลในทางจิตวิทยาทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลง ในขณะที่เดียวกันก็เกิดการยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการที่ผู้บริหารสามารถทดสอบว่าสิ่งที่ตนรู้ตรงกับสิ่งที่ผู้ร่วมงานหรือผู้ได้บังคับบัญชาหรือไม่

3. เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมการปรับปรุงงานเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

ในขณะที่ สมยศ นาวิการ (อ้างถึง อนุพล มานะสารวุฒิ, 2543 : 21 - 22) กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมโดยสรุปได้ดังนี้ การมีส่วนร่วมจะทำให้

1. เกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากกว่าการต่อต้าน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นแนวทางที่สำคัญอย่างหนึ่งที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและทำให้พนักงานมีจิตใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น

2. ความผูกพันของพนักงานกับองค์กรและผู้บังคับบัญชากับผู้ได้บังคับบัญชาเพิ่มขึ้น การใช้การมีส่วนร่วมทำให้ความไม่พอใจของกลุ่มถูกเปิดเผยออกมา การร่วมตัดสินใจอภิปรายอย่างตรงไปตรงมาทำให้พวกเขารู้สึกว่าคำแนะนำของตนถูกให้คุณค่าโดยองค์กร ดังนั้นพวกเขาสามารถตอบสนองความต้องการความเชื่อถือของตนเอง และความสมหวังของชีวิตได้

3. เกิดความไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น การบริหารผู้ได้บังคับบัญชามีความง่ายมากขึ้น เนื่องจากการมีส่วนร่วมบังคับให้มีการติดต่อสื่อสารจากเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบน ดังนั้นการตัดสินใจในการบริการจึงมีคุณภาพดีขึ้น

ในขณะเดียวกัน ประกอบ คุปรัตน์ (อ้างถึง ลาวัลย์ วงศ์ขันแก้ว, 2542 : 8 - 9) กล่าวว่าการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น หากจัดได้เหมาะสมแล้วจะยังผลประโยชน์อย่างมาก เช่น

1. ชาวบ้านในฐานะเจ้าของการศึกษาย่อมรู้ดีว่าเขาและบุตรหลานต้องการอะไรจากระบบการศึกษาและอะไรที่ไม่ต้องการ เช่นเดียวกับเกษตรกรย่อมรู้ดีว่าพวกเขาต้องการอะไรเพื่อพัฒนาด้านการเกษตรของพวกเขา

2. ก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจมีส่วนร่วมในชุมชนที่ตนอาศัยซึ่งจะนำไปสู่ความรับผิดชอบและเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานของปัจจุบัน ในแง่การเมืองจะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในการปกครองของตน

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้มีโอกาสดำเนินการด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะทำให้ประชาชนตระหนักถึงน้ำพักน้ำแรงของพวกเขาที่ต้องนำมาเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ซึ่งจะเป็นตัวควบคุมการดำเนินงานของระบบราชการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เกิดการวางแผนอย่างรอบคอบและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนหรือสังคม

4. การเปิดโอกาสให้มีการใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการศึกษา เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนในการจัดการศึกษามากขึ้น

จากประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวมาอาจจะสรุปประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาได้ว่าการมีส่วนร่วมสามารถสร้างความรู้สึที่ดีในการปฏิบัติงานและเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานและหน่วยงานได้อย่างเต็มที่

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนานั้น เจมส์ คี บีนทง (อ้างถึง พาลาก สิงห์เสนี และคณะ, 2545 : 8 - 9) กล่าวว่าโดยสรุปว่าประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหา และสาเหตุ การวางแผนดำเนินการกิจกรรมแก้ปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อคิน ระพีพัฒน์ (อ้างถึง พาลาก สิงห์เสนี และคณะ, 2545 : 9) ซึ่งกล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของชาวบ้านใน 5 ระดับ คือ

1. มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา การจัดระดับความสำคัญของปัญหา
2. มีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา
3. มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา
4. มีส่วนร่วมในการดำเนินการกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
5. มีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมพัฒนา

ส่วน โคเฮนและอัฟโฮฟฟ์ (Cohen and Uphoff, 1980 : 213 - 218) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นระบบมากที่สุด ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision-making) เป็นการกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ เลือกรูปแบบและประชากรที่เกี่ยวข้อง การริเริ่มตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ระยะวางแผน และระยะปฏิบัติการ

2. การมีส่วนร่วมการปฏิบัติการ (Implementation) เป็นการดำเนินงานที่ได้จากการพิจารณาว่าใครจะทำประโยชน์ได้บ้างและด้วยวิธีการใด เช่น การสนับสนุนทรัพยากร การบริหารงาน การประสานความร่วมมือ และการขอความช่วยเหลือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในการดำเนินงานเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบต่อบุคคลและสังคม

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการรับฟังความคิดเห็น ความชอบ ความคาดหวังซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล

ในขณะที่ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2524 : 49) กล่าวว่าต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการทั้ง 8 ขั้นตอน คือ

1. ร่วมค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริง
2. สร้างรูปแบบวิธีการพัฒนา
3. กำหนดนโยบายการวางแผน
4. ตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุดที่สุด
5. ปรับปรุงพัฒนาระบบงานให้บรรลุตามเป้าหมาย
6. สนับสนุนงบประมาณตามศักยภาพ
7. ปฏิบัติตามแผนให้บรรลุเป้าหมาย
8. ประเมินผล ติดตาม สนับสนุนกิจกรรมให้มีประโยชน์ต่อไป

ทำนองเดียวกันกับ ดิเรก ฤกษ์ห่วย (อ้างถึง วรวรรณ ตันทเสน, 2546 : 6) ซึ่งให้เห็นถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมซึ่งเรียกว่าขอบเขตของการมีส่วนร่วมไว้ 6 ขั้นตอน คือ

1. มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนหรือของกลุ่ม
2. มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางดำเนินการให้บรรลุในการแก้ปัญหาหรือเป้าหมาย
3. มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรทั้งในและนอกชุมชน
4. มีส่วนร่วมปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้
5. มีส่วนร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล
6. มีส่วนร่วมจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรม

จะเห็นได้ว่าการดำเนินการใดๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนย่อมมีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินการนั้นๆ เพื่อให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ในการจัดการศึกษาก็เช่นเดียวกันเนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาไม่สามารถปฏิบัติงานตามลำพังได้ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นซึ่งสำนักงานคณะกรรมการ

การประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 21 - 25) กล่าวว่าเพื่อให้การศึกษาของชุมชนความเจริญก้าวหน้าทันต่อความเจริญของสิ่งอื่น ชุมชนจะต้องรับผิดชอบพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจังซึ่งสามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. ชุมชนต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่มีความจำเป็นที่จะต้องร่วมกันพัฒนาการศึกษาในชุมชนให้เจริญก้าวหน้าเพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพของชุมชนให้มีคุณภาพ โดยพยายามผลักดันให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น
2. ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์เพื่อหาจุดพัฒนาการศึกษาให้ลูกหลานร่วมกับคณะครูในโรงเรียน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นให้ได้รับความสำเร็จ
3. ชุมชนต้องร่วมกันหาผู้ที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่นเข้ามาร่วมให้การศึกษาในโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ที่ทางโรงเรียนจัดให้
4. ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติงานช่วยเหลือ สนับสนุนพัฒนาโรงเรียน เช่น การซ่อมแซมอาคารเรียน อาคารประกอบ จัดและตกแต่งสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ร่วมรณรงค์หาทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน ตลอดจนร่วมกิจกรรมต่างๆที่โรงเรียนจัดให้มีขึ้น
5. ร่วมตรวจสอบผลการพัฒนาโรงเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียน หากพบปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นก็ร่วมแก้ไขปัญหานั้นและอุปสรรคนั้น
6. สร้างความภาคภูมิใจในผลงานการพัฒนาการศึกษาร่วมกัน โดยชุมชนร่วมรับรู้ความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนและร่วมภาคภูมิใจในผลงานการพัฒนาโรงเรียน การพัฒนาการศึกษาที่ประสบผลสำเร็จโดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นลำดับตลอดมา

ในขณะที่ พงษ์ เทียมศักดิ์ (2543 : 217 - 226) พบว่ารูปแบบและเงื่อนไขของการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนคือรูปแบบการเรียนรู้แบบเท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแนวนอนที่มีลักษณะสำคัญ คือ

1. การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนจะทำให้การเรียนรู้สอดคล้องกับสภาพแท้จริงของชุมชน การเรียนรู้จากวิถีชีวิตรอบตัวโดยไม่เลือกเวลาสถานที่ จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตรงกับสิ่งที่สนใจเป็นการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
2. ครูมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน ครูจะเป็นผู้ประสานในการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน
3. การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์ตรงโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นทั้งทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรธรรมชาติเป็นรูปแบบ

การเรียนรู้ที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างได้ผลดีมากกว่าการเรียนรู้จากตำราเพียงอย่างเดียว ทั้งยังผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและภูมิใจในท้องถิ่นของตนอีกด้วย

4. การเปิดโอกาสให้นักปราชญ์หรือผู้รู้ในชุมชนมาร่วมเป็นผู้สอนหรือวิทยากรในบางเนื้อหา อันเป็นรูปแบบของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ที่ดีที่สุด และยังผลให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโรงเรียนและชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นที่มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างเสมอภาค

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการพัฒนา ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง ครอบครัวและชุมชนในท้องถิ่นจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้น ครอบครัว ชุมชน และ โรงเรียนต้องร่วมมือกันในการดำเนินการจัดการศึกษา (บัญญัติ ธรรมไชย, 2541 : 50) ซึ่ง เกสวิกิ (Geswicki, อ้างถึง จันรอล เงินคำ, 2543 : 31) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ในลักษณะ ดังนี้

1. มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการศึกษา
2. มีส่วนร่วมในการกำหนดโครงสร้างตลอดจนการจัดระบบการเรียนการสอนสำหรับเด็ก
3. มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นและให้ความเห็นข้อเสนอแนะต่างๆ

เช่นเดียวกับ สุวัฒน์ มุทฺธเมธา (อ้างถึง จันรอล เงินคำ, 2543 : 32) ที่กล่าวถึงลักษณะของความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียนไว้ ดังนี้

1. โรงเรียนควรเปิด โอกาสให้ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนตามความเหมาะสมและความรู้ความสามารถแต่ละบุคคลและหน่วยงาน สิ่งทีทางผู้ปกครองและชุมชนจะช่วยเหลือให้ความร่วมมือได้ เช่น

1.1 เป็นคณะกรรมการจัดงานต่าง ๆ

1.2 เป็นผู้ช่วยเหลือควบคุมนักเรียนในเรื่องความปลอดภัยในการเดินทาง ความปลอดภัยในสถานศึกษา และความปลอดภัยในชุมชน

1.3 ให้ความร่วมมือในการจัดหาอาหารและบริการอาหารแก่นักเรียน การบริจาควัสดุ อุปกรณ์การสอนและการกีฬาต่างๆ

1.4 ช่วยเหลืองานในห้องสมุด ห้องพยาบาล ช่วยการสอนโดยเป็นครูพิเศษตามความถนัดและความสามารถของแต่ละคน เช่น ช่วยสอนดนตรี นาฏศิลป์ งานฝีมือ เป็นต้น

2. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้สนใจเข้าร่วมวางแผนในการทำงาน เข้าร่วมชมผลงานและการแสดงกิจกรรมของโรงเรียนในโอกาสต่างๆ

3. เชิญผู้ปกครองเข้าร่วมกำหนดจุดมุ่งหมาย ระเบียบแบบแผน การดำเนินงาน กิจกรรม และโปรแกรมต่างๆของโรงเรียน

ส่วน นพพร นิลณรงค์ (อ้างถึง จันรอล เงินคำ, 2543 : 32) ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ประชาชนตระหนักในความเป็นสมาชิกและเป็นเจ้าของร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม (Indirect Participation) เป็นการมีส่วนร่วมโดยผ่านผู้นำตัวแทนหรือองค์กรอื่น

3. การมีส่วนร่วมแบบทั่วไป (Core and Periphery) เป็นการเข้าร่วมโดยผ่านกลุ่มแกนกลาง โดยมีกลุ่มแกนกลางที่สนใจและดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอยู่แล้วเป็นการเข้าร่วมรอบนอก

ในทำนองเดียวกัน สำนักงานสภานโยบาย (2545 : 115) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือมีความรู้ด้อยกว่า เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการทำอะไร โดยที่รัฐไม่รู้จักความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

ในขณะที่ ปรีชา เสริมฤทธิ์ (อ้างถึง จันรอล เงินคำ, 2543 : 32 - 33) ได้เสนอวิธีการติดต่อผู้ปกครองให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนหลายวิธี ดังนี้

1. โดยการที่ครูออกเยี่ยมเยียนผู้ปกครอง บิคามารดาของนักเรียนโดยตรง

2. โดยการเชิญผู้ปกครอง บิคามารดาของนักเรียนมาเยี่ยมที่โรงเรียน

3. โดยการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา

4. โดยการใช้สื่อมวลชนไปยังผู้ปกครอง ได้แก่ การเผยแพร่ข่าวสาร การให้ความรู้ทั่วไป ความรู้เฉพาะเรื่องของโรงเรียน เป็นต้น

5. โดยการจัดกิจกรรมพิเศษเป็นครั้งคราว ตามโอกาสที่เหมาะสม และเชิญชวนผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น กิจกรรมส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

6. โดยการจัดตั้งชมรมครู ผู้ปกครอง

ส่วน วรวรรณ ตันตเสน (2546 : 11) ได้เสนอหลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ดังนี้

1. การเชิญประชุมเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ ของโรงเรียน การประชุมเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน
2. การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสามัคคี เช่น การร่วมกิจกรรมวันแม่ การเชิญเข้าร่วมชมนิทรรศการผลงานนักเรียน การแข่งขันกีฬาสีเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชุมชน
3. การรายงานผลเกี่ยวกับตัวนักเรียนที่นอกเหนือจากสมุดรายงานและสมุดประจำตัวนักเรียน เช่น ความประพฤติและสุขภาพนักเรียน
4. การให้ความช่วยเหลือในกิจกรรมชุมชน เช่น การร่วมมือกับองค์กรอื่นในการพัฒนาท้องถิ่น การจัดบริการข่าวสาร การเผยแพร่ความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ และการบริการข่าวสารทั้งด้านนันทนาการและศิลปวัฒนธรรม
5. การให้บริการเกี่ยวกับการใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียน เช่น อาคารห้องประชุม สนามกีฬาโรงเรียน ห้องสมุด ห้องพยาบาล และอาคารสถานที่เพื่อจัดงานต่าง ๆ
6. การขอความช่วยเหลือและขอความร่วมมือในด้านเงินทุน วัสดุในท้องถิ่น แรงงาน คำแนะนำความคิดเห็นในการปรับปรุงพัฒนาโรงเรียน และการเข้ามาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ครูและนักเรียน การใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรเทคโนโลยี การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์โรงเรียนเป็นการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองได้เป็นอย่างดี เช่น การจัดสิ่งพิมพ์เผยแพร่ข่าวสารของโรงเรียน จัดตั้งสมาคมครู ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า เป็นต้น

ในขณะที่ พิมพรรณ เทพสุเมธานนท์ และ หวน พินธุพันธ์ (อ้างถึง จันรอล เงินคำ, 2543 : 33) ได้เสนอแนะวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองที่สอดคล้องกันโดยสรุป ดังนี้

1. พยายามชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้ปกครองให้ทราบถึงวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาของโรงเรียนในวันที่น่านักเรียนมาเข้าเรียน
2. ผู้บริหารโรงเรียนควรแนะนำให้ผู้ปกครองรู้จักคุ้นเคยกับครูประจำชั้นของเด็ก
3. เชิญผู้ปกครองตรงเข้ามาชมการแสดงของนักเรียน เช่น การแสดงละคร กีฬา ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ปกครองมีความชื่นชมในความสามารถของบุตรหลานของตน
4. เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเด็ก เช่น กรณีนักเรียนมาสาย ก้าวร้าวขบถรังแกผู้อื่น ครูควรมีจดหมายเชิญผู้ปกครองมาที่โรงเรียนโดยเขียนแบบเป็นกันเอง อาจทำให้ครูเข้าใจเด็กมากขึ้น

5. ครูควรหาโอกาสไปเยี่ยมเด็กและผู้ปกครองที่บ้านเพื่อจะได้ทราบความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมอันแท้จริงของเด็ก

6. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน เช่น เชิญมาร่วมเป็นกรรมการในงานของโรงเรียน ร่วมวางแผนในการสร้างหลักสูตร และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

จากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวมาอาจจะสรุปกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาไว้ว่าเป็นกระบวนการของประชาชนหรือผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนรับผิดชอบในทุกขั้นตอนของการพัฒนาทั้งทางด้วยตนเอง ผู้แทนหรือผ่านองค์กร โดยมีส่วนร่วมในฐานะผู้ที่ได้รับประโยชน์และเสียผลประโยชน์ร่วมกับองค์กรที่ตนเข้าร่วม

นโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา

นโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ ระยะที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549) นโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา และหลักการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) มีสาระสำคัญของนโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาพอสรุปได้ ดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติบทบาทด้านการศึกษารองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาไว้ 2 มาตรา คือ

มาตรา 43 วรรค 2 ได้บัญญัติไว้ ดังนี้

“การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 289 วรรค 2 ได้บัญญัติไว้ ดังนี้

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและฝึกอบรมตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นและเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในส่วนที่เป็นหน้าที่ของสถานศึกษา คือ

1. การมีส่วนร่วมในด้านการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ ตามหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 25 บัญญัติไว้ ดังนี้

“รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งเรียนรู้กันอย่างอื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ”

2. การมีส่วนร่วมในด้านการจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ตามหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 27 วรรค 2 บัญญัติไว้ ดังนี้

“ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ”

3. การมีส่วนร่วมในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 29 บัญญัติไว้ ดังนี้

“ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน”

4. การมีส่วนร่วมในด้านการระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนเพื่อใช้ในการจัดการศึกษา ตามหมวด 7 ครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา มาตรา 57 บัญญัติไว้ ดังนี้

“ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา”

5. การมีส่วนร่วมในด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ตามหมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา มาตรา 58 วรรค 2 บัญญัติไว้ ดังนี้

“ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่น ให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น”

แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ระยะที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549)

แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ระยะที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549) ได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อการดำเนินงานไว้ 3 ด้านโดยสรุป คือ

1. การพัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา
2. การสร้างสรรค์การพัฒนาและเผยแพร่ความรู้ การเรียนรู้ การใฝ่รู้ของประชาชนไทยเพื่อเสริมสร้างสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้
3. การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการส่งเสริมการเรียนรู้ และการสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาประเทศ

และในแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ระยะที่ 9 ยังได้ปรากฏสาระที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา รวม 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในด้านการจัดทำสาระของหลักสูตรให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างหลากหลาย และทั่วถึง ตามยุทธศาสตร์ที่ 1 บัญญัติไว้ ดังนี้

“การเพิ่มประสิทธิภาพและความทั่วถึงในการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต โดยมุ่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างมีคุณภาพ สนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ จัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง การศึกษาเพื่ออาชีพ ฝึกอบรมวิชาชีพ และการศึกษาด้านที่จำเป็นขาดแคลน อาทิ ช่างสิบหมู่ การศึกษาสงฆ์ พระปริยัติธรรมแผนกธรรม - บาติ ส่งเสริมการเตรียมความพร้อมให้กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสถาบันสังคมอื่นจัดหรือร่วมจัดการศึกษา ผลิต/พัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาอย่างเป็นธรรมและเป็นพิเศษสำหรับผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษ”

2. การมีส่วนร่วมในด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนเต็มตามศักยภาพ ตามยุทธศาสตร์ที่ 2 บัญญัติไว้ ดังนี้

“ส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาเพื่อสร้างศักยภาพของคนไทยและสังคมไทยให้เข้มแข็ง โดยมุ่งปฏิรูปการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีความสุข ร่วมพัฒนาระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้ถูกต้อง มั่นคง พัฒนาคูและบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมาตรฐาน รวมทั้งส่งเสริมพลานามัยและการกีฬา ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา”

3. การมีส่วนร่วมในด้านการกระบวนกรเรียนรู้เพื่อให้โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ตามยุทธศาสตร์ที่ 3 ได้บัญญัติไว้ ดังนี้

“การเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ เผยแพร่ความรู้ และการเรียนรู้สู่ประชาชนไทย โดยมุ่งพัฒนาและส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ให้บุคคลได้เข้าถึงการบริการการเรียนรู้ ขยายแหล่งเรียนรู้ สถาบันการเรียนรู้ให้เป็นวิทยาลัยการเรียนรู้ของชุมชน สร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ เผยแพร่ และถ่ายทอดความรู้และการเรียนรู้สู่ชุมชนด้วยสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ”

4. การมีส่วนร่วมในด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ตามยุทธศาสตร์ที่ 9 ได้บัญญัติไว้ ดังนี้

“การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมและการระดมสรรพกำลังเพื่อให้การจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมนำไปสู่สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน โดยมุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักถึงความจำเป็นในการกระจายอำนาจ ปรับปรุงระเบียบกฎหมายให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมบริหารจัดการและการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของหน่วยงานนอกภาครัฐ ประสานการจัดทำแผนงบประมาณ และการกำกับติดตาม ประเมินผล รวมทั้งแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ทั้งจากภายในประเทศและภายนอกประเทศ”

นโยบายของรัฐบาลที่แสดงต่อรัฐสภา

นโยบายของรัฐบาล พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ที่แสดงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2544 ที่จะปฏิรูปการศึกษาตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อันเป็นเงื่อนไขไปสู่เศรษฐกิจฐานความรู้ ให้คนไทยทั้งปวงได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเรียนรู้และฝึกอบรมได้ตลอดชีวิตและมีปัญญาไว้เป็นทุนไว้สร้างงานและสร้างรายได้ และนำประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจและสังคมโดยยึดหลักการศึกษาสร้างชาติ สร้างคน สร้างงาน รวม 12 ข้อ ซึ่งมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ตามนโยบายด้านการศึกษา ข้อ 5 แสดงไว้ว่า

“ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกฝ่ายรับผิดชอบจัดการศึกษาและฝึกอบรมโดยรัฐจะเป็นผู้วางระบบ นโยบาย กำกับคุณภาพมาตรฐาน สนับสนุนและระดมทรัพยากร เตรียมความพร้อมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน เครือข่าย ครอบครัวและอื่น ๆ รวมทั้งจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ หรือทุพพลภาพและผู้ด้อยโอกาส”

2. การมีส่วนร่วมในด้านการจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ตามนโยบายด้านการศึกษาข้อ 7 แสดงไว้ว่า

“ส่งเสริมให้บูรณาการทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม และกีฬา ในการให้ การศึกษาอบรมแก่เด็กและเยาวชน”

และนโยบายด้านการศึกษาข้อ 10 แสดงไว้ว่า

“ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้เด็กและเยาวชนมีวินัย รักงาน และทำงานเป็น”

3. การมีส่วนร่วมในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ ตามนโยบายด้าน การศึกษาข้อ 8 แสดงไว้ว่า

“ปฏิรูปการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หลักการเรียนรู้ด้วยตนเอง และหลักการเรียนรู้ ตลอดชีวิต เน้นพลังความคิดสร้างสรรค์ การสร้างวินัย รักการอ่าน และจัดให้มีห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชน และสื่อการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ”

การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM)

การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) อันเป็น ผลสืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 5 มาตรา 39 ที่กำหนด ให้มีการกระจายอำนาจและการจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง และมาตรา 40 ที่กำหนดให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของแต่ละสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่กำกับและ ส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษานั้น ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียน เป็นฐานซึ่งจะต้องมีการกระจายอำนาจบริหารและจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังโรงเรียนให้มีอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ มีความอิสระคล่องตัวในการบริหารจัดการทั้งทางด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และการบริหารทั่วไป ภายใต้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (School Board) ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนนักเรียน ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน ศิษย์เก่า ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมใน การกำหนดนโยบายและแผน การตัดสินใจ การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น การร่วมคิดร่วมทำ ฯลฯ โยงใยให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและตรงตามความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชนให้มากที่สุด คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีอำนาจและบทบาท ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2546 : 6)

1. การพิจารณาวิสัยทัศน์ของโรงเรียน
2. การพิจารณานโยบายและแผน
3. การพิจารณางบประมาณ
4. การพิจารณารายงานการประเมินคุณภาพของโรงเรียน
5. การประเมินคุณภาพของโรงเรียน
6. การระดมทรัพยากร

7. การให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหาร โรงเรียน
8. การช่วยประชาสัมพันธ์โรงเรียน
9. การช่วยประสานงานกับหน่วยงานภายนอก
10. การให้ข้อมูลข่าวสาร

จากเจตนารมณ์การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ส่งผลสู่สาระแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ ระยะที่ 9 นโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา ตลอดจนอำนาจและบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) อาจจะสรุปเป็นกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกันอยู่ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการระดมทรัพยากร ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงงานวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสถานภาพของผู้ปกครองกับความพร้อมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

งานวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

งานวิจัยของ สฤณี มินตระ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย : แนวคิด ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในอนาคต พบว่าแนวทางการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้พึ่งตนเองได้นั้นรัฐต้องกระจายอำนาจสู่ชุมชนอย่างแท้จริง ขอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการทางการศึกษา ส่วนประชาชนเองก็ต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบและผลักดันตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้การจัดการศึกษาเกี่ยวพันสอดคล้องกับชุมชนให้มากที่สุด ส่วนงานวิจัยของกรมวิชาการ (2540 : บทคัดย่อ) พบว่าผู้ปกครองผู้นำชุมชนหรือผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนในแง่ของแรงงาน ความคิด ภูมิปัญญา และวัตถุสิ่งของ และจากความคิดของผู้รู้ในท้องถิ่นที่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งที่หลักสูตรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนและเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือกับโรงเรียน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ วรวรรธ ตันหาเสน (2546 : 57) ที่พบว่าชุมชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมใน

การจัดการศึกษาในระดับสูงทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการวางแผนการศึกษา ด้านการแสวงหาทรัพยากร ด้านการประสานงาน และด้านการประเมินผล และงานวิจัยของ เจียมพล ไชยาลักษณ์ (2542 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าการศึกษาที่มีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษาในปัจจุบันประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับปานกลางแต่ความต้องการของประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากในทุก ๆ ด้าน ในขณะทำงานวิจัยของ ประดิษฐ์ ศิริรัชตพงษ์ และคณะ (2531 : 97) ได้ศึกษาสาเหตุของโรงเรียนที่ได้รับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 1 - 10 อันดับแรกและ 1 - 10 อันดับสุดท้าย พ.ศ.2530 - 2531 ของสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานีพบว่าการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนควรดำเนินการให้คณะกรรมการศึกษาและผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมให้มากที่สุด และงานวิจัยของ กิตติโชค ห้อยยี่งู (2527 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าผู้ปกครองนักเรียนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือในกิจการของโรงเรียนด้วยการเข้าร่วมประชุม และบริจาคเงิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระ แก้ววิหาร (2541 : 91) ที่พบว่าโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนโดยเชิญผู้ปกครองมาเป็นวิทยากรในการสอนวิชาชีพ ให้ความช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์และการบริหาร และงานวิจัยของ จิตรีดา ไสยะ (2546 : 156) ที่พบว่าผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้การสนับสนุนส่งเสริมแก่นักเรียน ไม่ว่าจะเป็นการให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือด้านร่างกายในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน รวมไปถึงการบริจาคทุนทรัพย์เพื่อสนับสนุนการปรับปรุงหลักสูตรแม่บทให้เข้ากับท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพา ตามี (2540 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน ต้องการร่วมกำหนดนโยบาย วางแผน และประเมินผลการทำงานของโรงเรียน ส่วนงานวิจัยของ กิตติชัย การโสภา (2538 : บทคัดย่อ) พบว่าประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพียง 3 ขั้นตอนเท่านั้น คือ มีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลในขั้นตอนการสำรวจปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับอาชีพในชุมชน มีส่วนร่วมประชุมเพื่อให้ข้อเสนอแนะในขั้นตอนการกำหนดจุดประสงค์และเนื้อหาของหลักสูตร และมีส่วนร่วมเป็นวิทยากรในการนำหลักสูตรไปจัดการเรียนการสอน ในขณะทำงานวิจัยของ วีรวัดน์ ไชยคำมิ่ง (2534 : บทคัดย่อ) พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในโรงเรียนน้อยมากหรือไม่มีส่วนร่วมเลย ยกเว้นการประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานของโรงเรียนเท่านั้น ส่วนงานวิจัยของ ทรงพล ทรงจำ (2541 : บทคัดย่อ) พบว่าการศึกษาที่มีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านวัสดุ และให้ความร่วมมือในสิ่งที่โรงเรียนร้องขอมากกว่าการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมบริหารงาน และงานวิจัยของ อนุพล มานะสารวุฒิ (2543 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าในภาพรวมของผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร และด้านความสัมพันธ์กับชุมชนมากกว่าร้อยละ 50 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาญยุทธ แสงมณี (2537 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ

ศึกษาประจำโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดอุดรธานีในบทบาทที่ปฏิบัติจริงอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน และงานวิจัยของ สุมนต์ ศิริธรรม (2523 : 123) พบว่าการบริหารงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดนครราชสีมาตามทัศนะของครูอาจารย์และผู้บริหาร โรงเรียนในภาพรวมที่ปฏิบัติจริงอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่งานวิจัยของ ประจวบ จงปิ่นตา (2538 : บทคัดย่อ) และงานวิจัยของ ถนอม คงผดุง (2541 : บทคัดย่อ) พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมอยู่ในกิจกรรมของโรงเรียนอยู่ในระดับมาก

จากผลการวิจัยดังกล่าวมาอาจจะสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครองนักเรียนอยู่ในฐานะผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือให้ความร่วมมือในกิจกรรมของโรงเรียน ด้วยการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การสนับสนุนด้านงบประมาณด้านวัสดุ การจัดการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร และความสัมพันธ์กับชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน

สถานภาพผู้ปกครองกับความพร้อมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

สถานภาพทางสังคมจะแสดงให้เห็นว่าการที่บุคคลจะให้ความสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งต้องอาศัยคุณลักษณะส่วนบุคคล สำหรับการวิจัยครั้งนี้สถานภาพของผู้ปกครองกับความพร้อมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ อายุ ความสัมพันธ์กับนักเรียน ระดับการศึกษา รายได้ครอบครัวต่อเดือน และตำแหน่งทางสังคม มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

อายุ

อายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากความว่องไว ความแข็งแรง และการประสานงานกันของร่างกายจะลดลงไปตามอายุ การทำงานต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาหลายปีทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ขาดการกระตุ้นทางการใช้สมอง (อุดม ทุมโฆสิต, 2545 : 132) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พาลาภ สิงห์เสนี และคณะ (2545 : 60) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาการแก้ปัญหาสารพิษในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด พบว่าผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี คะแนนเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมสูงกว่าทุกกลุ่มอายุและส่วนใหญ่ร้อยละ 59.1 มีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ผู้ที่มีอายุสูงกว่าส่วนใหญ่มีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับต่ำ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ รัชช เบญจธิกุล (2529 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการที่เข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนาการศึกษาหมู่บ้านชาวเขาที่ชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าอายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชาวเขา และ ฮาโรลด์, เอ. เอฟ (Harold, อ้างถึง ลาวัลย์ วงศ์จันทร์, 2542 : 26) ที่กล่าวว่าอายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความสัมพันธ์กับนักเรียน

ความสัมพันธ์กับนักเรียนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองที่มีความสัมพันธ์กับนักเรียนในลักษณะที่เป็นบิดามารดาโดยตรงมักจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับตัวเด็กมากกว่า (จันรอล เงินคำ, 2543 : 33) ส่วน ฮาโรลด์, เค. เอฟ (Harold, อ้างถึง ลาวัลย์ วงศ์จันทร์แก้ว, 2542 : 26) กล่าวว่าขนาดครอบครัวเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ อรอนงค์ ธรรมกุล (อ้างถึง เจียมพดล ไชยบาลักษณ์, 2542 : 27) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น พบว่ากลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกขององค์กรชาวบ้านมีส่วนร่วม มีการเรียนรู้ มีความเชื่อถือ และมีอุดมการณ์ ได้แก่ ความผูกพันเป็นเครือญาติ ตลอดจนมีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้นำและสมาชิกมีบทบาทร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพราะผู้ปกครองยังมีการศึกษาสูงก็ยิ่งมีความรอบรู้ ความเข้าใจ โลกทัศน์กว้างขึ้น อำนาจความรู้ทำให้ผู้ร่วมงานศรัทธาและให้ความร่วมมือ (บุญเรือน หมั่นทรัพย์, 2538 : 52) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริน้อย นิภาพันธ์ (2534 : 4) ที่พบว่าระดับการศึกษาของผู้นำในองค์กรมีผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร และงานวิจัยของ เลิศ ไชยณรงค์ (2536 : 140) ที่พบว่าระดับการศึกษาของผู้บริหารสามารถอธิบายประสิทธิภาพของการบริหารงานของผู้จัดการการประปาส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย ส่วนงานวิจัยของ จรัส สุวรรณเวลา (อ้างถึง บุญยิ่ง จอมงาม, 2544 : 36) ที่ได้ศึกษาสภาพและองค์การบริหารส่วนตำบล : ศักยภาพและแนวทางเลือกสู่อนาคต พบว่าในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกยังไม่มีแนวทางชัดเจน อันเนื่องมาจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่มีความรู้และประสบการณ์ค่อนข้างน้อย ในขณะที่งานวิจัยของ แคล้ว ทศนพงษ์ (อ้างถึง บุญเสริม ศรีทา, 2544 : 48) พบว่าระดับการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน และการศึกษาของ ฮาโรลด์, เค. เอฟ (Harold, อ้างถึง ลาวัลย์ วงศ์จันทร์แก้ว, 2542 : 26) ที่พบว่าระดับการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

รายได้ครอบครัวต่อเดือน

รายได้ครอบครัวหมายถึงรายได้เฉลี่ยของผู้ปกครอง ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา จากงานวิจัยของ บอสเกอร์และเชียร์นส์ (Bosker and Scheerens, 1989 : 741 - 751) พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองนักเรียนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนในด้านการบริหารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้อง

กับงานวิจัยของ จิราวุธ พลมณี และคณะ (2535 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริจาคทรัพย์สินสมทบทุนส่งเสริมกิจการของโรงเรียนอย่างต่อเนื่องนั้นเกิดจากชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีมีรายได้จากการทอเสื่อและขายเสื่อตลอดปี และงานวิจัยของ ชาญยุทธ แสงมณี (2537 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าพฤติกรรมการปฏิบัติงานของคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานีส่วนใหญ่มุ่งประกอบอาชีพของตนเองจึงปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้เต็มที่และชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจนจึงให้ความช่วยเหลือโรงเรียนได้น้อย เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธวัช เบญจวิฑูรย์ (อ้างถึง เขียมพดล ไชยบาลักษณ์, 2542 : 26) ที่พบว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และจากการศึกษาของ ฮาโรลด์, เค. เอฟ (Harold, อ้างถึง ลาวัลย์ วงศ์จันทร์, 2542 : 26) ที่พบว่ารายได้เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนงานวิจัยของ ไพฑูรย์ ทอหนู (อ้างถึง จันทรอด เงินคำ, 2543 : 59) ที่ได้ศึกษาถึงความคิดเห็นของผู้บริหารครู และผู้ปกครองต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมของโรงเรียนประถมศึกษา พบว่าผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันมีความเห็นต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมประถมศึกษาไม่แตกต่างกัน ในขณะที่งานวิจัยของ แคล้ว ทัศนพงษ์ (อ้างถึง บุญเสริม ศรีทา, 2544 : 48) พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจของคนไทยซึ่งยากจน ระดับการศึกษาต่อและการขาดข้อมูลที่จำเป็นเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ กิตติโชค ห้อยยี่หวู่ (2527 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าปัญหาอุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ปัจจัยหนึ่งเกิดจากการที่ประชาชนไม่มีเงินจึงไม่สามารถให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ร่วมมือกับทางโรงเรียนได้ และงานวิจัยของ ปรีชา บัววิรัตน์เลิศ (อ้างถึง จันทรอด เงินคำ, 2543 : 60) พบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ที่มีฐานะทางครอบครัวระดับดีจะให้การสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและควบคุมการทำการบ้านด้วยตนเองหรือจัดหาผู้ควบคุมและช่วยเหลือการทำการบ้านนักเรียนมากกว่าผู้ปกครองที่มีฐานะครอบครัวที่ด้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนทร ขอบทำดี (2534 : บทคัดย่อ) และงานวิจัยของ พัน ศรีกอก (อ้างถึง เกลิม นิลแก้ว, 2542 : 24) ที่พบว่าคณะกรรมการศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพส่วนตัวซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาจึงไม่มีเวลาให้คำแนะนำแก่ทางโรงเรียน รวมทั้งงานวิจัยของ ลิขสิทธิ์ ผลจันทร์งาม (อ้างถึง เกลิม นิลแก้ว, 2542 : 25) ที่พบว่าชาวบ้านและชุมชนมีฐานะยากจนจึงทำให้สนับสนุนด้านการเงินแก่โรงเรียนได้น้อยและกรรมการโรงเรียนไม่ค่อยเสนอแนะในเรื่องการเงินเพราะเกรงว่าจะเป็นภาระแก่ตนเอง

ตำแหน่งทางสังคม

ตำแหน่งทางสังคมหมายถึงการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา เนื่องจากการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนทำให้ได้พบปะสังสรรค์กันของกลุ่มคนในสังคม เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์ความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และการแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือคัดค้านเพื่อเสนอแนะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (พาลาก สิงหเสนี และคณะ, 2545 : 69) และงานวิจัยของวีระ แก้ววิหาร (2541 : 91) พบว่ากลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ กลุ่มเยาวชนได้ช่วยแบ่งเบาภาระของครูได้เป็นอย่างดี ได้ช่วยฝึกกีฬา ช่วยจัดสนาม ช่วยแรงงานก่อสร้าง ส่วนกลุ่มแม่บ้านได้ให้ความรู้ด้านวิชาชีพแก่นักเรียน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ เสมอ นาสอน (อ้างถึง อนุพล มาทนะสารวุฒิ, 2543 : 41) ที่พบว่าผู้นำชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมด้านการวางแผนในลักษณะรับทราบโครงการและให้การสนับสนุนด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน และงานวิจัยของ ธวัช เบญจจิgul (อ้างถึง เจียมพดล ไชยบาลักษณ์, 2542 : 26) พบว่าตำแหน่งหน้าที่ในชุมชนเป็นอีกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของชาวเขา ส่วนงานวิจัยของ นิคม ผัดแสน (อ้างถึง ลาวัลย์ วงศ์ขันแก้ว, 2542 : 26) พบว่าในกิจกรรมเสริมสร้างและพัฒนาการของนักเรียนทุกด้านทั้งในและนอกโรงเรียนนั้นผู้ปกครอง/ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

จากผลการวิจัยดังกล่าวมาอาจสรุปได้ว่าสถานภาพของผู้ปกครองในด้านอายุ ความสัมพันธ์กับนักเรียน ระดับการศึกษา รายได้ครอบครัวต่อเดือน และตำแหน่งทางสังคม อาจมีความสัมพันธ์กับความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาความพร้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้ ได้ประยุกต์ลักษณะการมีส่วนร่วมของสำนักงานสภานโยบาย (2545 : 115) และ นพพร นิธิรงค์ (อ้างถึง จันรอล เงินคำ, 2543 : 32) ซึ่งประกอบด้วยความพร้อมการมีส่วนร่วม 3 รูปแบบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน และการมีส่วนร่วมแบบทั่วไป ตามขอบข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร สถานศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการระดมทรัพยากร ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพแสดงกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้ ดังนี้

ตัวแปรอิสระ
(Independent Variables)

ตัวแปรตาม
(Dependent Variables)

สถานภาพของผู้ปกครอง

1. อายุ
2. ความสัมพันธ์กับนักเรียน
3. ระดับการศึกษา
4. รายได้ครอบครัวต่อเดือน
5. ตำแหน่งทางสังคม

ความพร้อมการมีส่วนร่วม
ในการจัดการศึกษา

1. ด้านหลักสูตรสถานศึกษา
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน
3. ด้านการระดมทรัพยากร

